

GÁBRIS Gy. munkájában tág teret szentel a geomorfológia alapvető kérdéseinek megvitatására, többek között arra, hogy a külső erők felszínfelszabdáló (vonalas) erózióját milyen körülmények között (milyen éghajlati feltételek mellett) váltja fel annak általános elegyengető formája. Részletesen elemzi a nedves trópusi területeken és a száraz területeken végbemenő elegyengető folyamatokat (trópusi elegyengetett felszínek, a félig száraz éghajlat hegyláb felszínei) és a rajtuk kialakuló kérges geomorfológiai jelentőségét.

Érdekes és tanulságos a száraz területeken a folyók szakaszos működéséről és a vándor felszínalakító munkájáról szóló alfejezet, amelyben az éghajlatváltozások (glaciális-interglaciális és nedves-száraz) és a „klimato-szedimentációs” ciklus kapcsolatát elemzi. A Saoura-völgy alluviális térszínén végzett kutatások példáján keresztül rámutat arra, hogy a felszín éghajlatváltozásra történő átalakulása mennyivel bonyolultabb annál, mint ahogy azt elméleti úton a kutatók korábban gondolták. Az üledékképződési folyamatok történetének feltárása során született meg az a felismerés, hogy a térítőköri zonális sivatagok területe a sarkvidéki glaciális és interglaciális időszakok változását követve nem egyszerűen összehúzódik, ill. kiterjed, hanem az egész övezet vándorol a magasabb és alacsonyabb földrajzi szélességek felé, így a csapadékos (*pluviális*) időszak a sivatagi öv ekvatoriális oldalán az interglaciálisokkal, a poláris oldalon viszont a glaciálisokkal függ össze.

A szerző különösen nagy teret szentel a periglaciális környezet felszínalakulásának, mely a tankönyv leghosszabb, talán legalaposabban kidolgozott fejezete. Ezt maga a szerző is hangsúlyozza, megemlítve, hogy a periglaciális jelenségek az „idegen” tartományok közül a „legjelentősebb számban és kiemelkedő jelentőségben vannak jelen hazánkban és ezt a fejezet terjedelmében is érvényesíteni illett”.

A kötet egyéb érdemeit tovább nem sorolva, még egy apró észrevételt tennék Sajnálatosnak tartom, hogy a szerző az éghajlati felszínalakítás folyamatai között kevés figyelmet szentelt az éghajlat, a talaj és a biológiai folyamatok által meghatározott karsztos folyamatoknak, amelyeket legtöbbször ugyan a kőzetmorfológia keretében tárgyalnak, de ennek ellenére számos eleme beleillik a klimatikus geomorfológia tárgykörébe is.

Összességében a tankönyvet nagyon hasznosnak, időszerűnek és tanulságosnak tartom. Bátran ajánlom kollégáknak és egyetemi hallgatóknak egyaránt az éghajlat és földfelszín kapcsolatrendszerét elemző, jól rendszerezett, didaktikus szemléletű munkát.

MÓGA JÁNOS

Michalkó Gábor: Magyarország modern turizmusföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 2007. 288 old.

Könyve előszavában megfogalmazott saját bevallása szerint, MICHALKÓ Gábor azok közé a turizmusföldrajzosok közé tartozik, akik a diszciplína tradicionális kereteit átlépve igyekeznek magát a turizmus jelenségét is mélyebben megismerni és megismertetni, de látásmódjukban ragaszkodnak geográfusi mivoltukhoz. Nem annyira a már közismert jelenségek földrajzára (térbeli aspektusainak tárgyalására), sokkal inkább az új ismeretek és azok földrajzi hátterének feltárására helyezi a hangsúlyt. Álláspontja szerint valamilyen jelenségnek a földrajzát csak úgy lehet kutatni, ha a magának a jelenségnek a lényegével tisztában vagyunk. Ez egyben azt is jelenti, hogy a turizmus földrajzának kutatására, oktatására specializálódó geográfus nem elégedhet meg a földrajzi diszciplínában elsajátított ismeretekkel, módszerekkel,

látásmóddal. A turizmust mint a társadalmi-gazdasági valóság bonyolult jelenség-együttesét csak akkor tárhatjuk fel, ha nyitunk más tudományterületek művelőinek a vizsgált problémával kapcsolatos eredményeinek (ezzel együtt módszereik és észjárásuk) megismerése felé is.

MICHALKÓ G. korábbi munkái közül a 2004-ben megjelent és 2007-ben átdolgozott kiadásban újra napvilágot látott, *A turizmuselmélet alapjai* c. és a 2005-ös keltezésű *Turizmusföldrajz és humánökológia* c. szak- és tankönyvek a jelen kötet elméleti előzményeinek tekinthetők. Azok ismeretében nagy érdeklődéssel és elvárásokkal foghatunk neki a *Magyarország modern turizmusföldrajza* c. szakkönyvnek és felsőoktatási tankönyvnek egyaránt titulálható mű tanulmányozásához. Címe alapján szintézisnek ígérkezik és elmondható, hogy valóban összegzi és Magyarország területére fókuszálva körvonalazza a turizmusföldrajzi tudás mibenlétét. A modern jelző arra utal, hogy szakítani szándékozik az egyes területi szintek vonzerőinek, infrastruktúrájának és vendégforgalmának leíró jellegű és lexikális ismeretek sokaságát felsorakoztató bemutatásának eddigi gyakorlatával. Ez nyilván nem a turisztikai tér elemeinek konkrét helyekhez kötődő példáinak (lexikális ismeretek) semmibe vételét jelenti, hanem inkább azt az elvárást támasztja, hogy a vizsgálódás problémaorientált legyen, a turizmus rendszerlemei közötti hatásmechanizmusok megvilágítását helyezze előtérbe.

Azzal a filozófiával, hogy „a turizmusföldrajzi tudás nem a tények pusztá ismerete, hanem a róluk való gondolkodás képessége”, a *Magyarország modern turizmusföldrajza* számos olyan témát villant fel, amelyek újszerűnek tűnnek, mivel még nem kerültek be a turizmusföldrajzi vizsgálódások főáramaiba. Tárgyalásuk, a turizmus jelenségének komplexitásából adódóan, a multi- vagy transzdiszciplináris megközelítések igényéből, a szociológia, szociálpszichológia, a kultúranthropológia, a közgazdaságtudomány stb. felőli „áthallásokból” eredeztethető. A transzdiszciplinaritás igénye MICHALKÓ G. fentebb említett korábbi munkáiban is tetten érhető. Mindezek irodalomjegyzékét, illetve a szövegközi hivatkozásokat tanulmányozva elismeréssel és némi „irigykedéssel” viszonyulhatunk a szerzőnek az egyes témák tárgyalása során megnyilvánuló, széleskörű kitekintését biztosító olvasottságához. A tudományos szöveg zamatát egyrészt a problémaérzékenység, másrészt a lendületes fogalmazásmód, az olvassmányosság biztosítja. A szakszöveg élvezhetőségét segíti elő a körültekintő szövegszerkesztés, amelynek során a bekezdések tördelése a problémák strukturálásához igazodik. Külön említésre méltó az egyes témák kapcsán megfogalmazott mondanivaló fényképekkel, táblázatokkal és a grafikus modelleket, tematikus térképek sokaságát tartalmazó ábrákkal való illusztrálása és azok bizonyító-alátámasztó szerepe (a beszédes, elgondolkodtató fotók, úgy tűnik, MICHALKÓ G. szakírói stílusának szerencsés tartozékaivá váltak).

A könyv szerkezetében három nagyobb egységet különíthetünk el, amelyek a potenciális olvasóközönség különböző célcsoportjait eltérő mértékben fogják megragadni. Bár a szerző kinyilatkoztatott szándéka, hogy a könyv az alap-, a mester- és a doktori képzésben zajló kurzusok során egyaránt hasznosítható legyen, a három szerkezeti egység valószínűleg eltérő mértékű olvasottságot eredményezhet, legalábbis a turizmus-vendéglátás, ill. geográfus alapképzés hallgatói körében. A szerző egyébként a könyvet használó oktatókra bízta, hogy a tárgyalt problémaköröket igény szerinti mélységben bontsák ki és fűzzék tovább a gondolatmenetet. A szemléletformálási szándék meghatározó mivolta lévén, az egyes témák megválasztása, az azok kapcsán megfogalmazott tételek az oktatás mellett a kutatásban is érdekelt olvasókat polemizálásra, vagy saját eredményeikkel való ütköztetésre, esetleg azok alátámasztására ösztönözheti. A műfaji keretek miatt is nyilvánvaló, hogy az egyes témák tárgyalása nem kaphatott nagyobb teret, ez pedig a szakirodalmi hivatkozások mentén történő további vizsgálódásokra, új kutatási ötletek megfogalmazására nyújt ösztönzést.

A három szerkezeti tömb akár háromféle szerepet is játszhat az olvasókkal való kommunikációban. Az első két fejezet – *A turizmusföldrajz értelmezése*, ill. *A turizmusföldrajzi tudás* – a turizmussal geográfusként foglalkozóknak egyfajta kapaszkodót nyújt a saját kutatói szerepvállalás során. Segítség abban, hogy a multidiszciplinaritás szédítő információ- és gondolategyvelegében a térbeliséggel való intim szellemi kapcsolat, a konkrét és elvont tér percepciója és kezelési képessége mint geográfusi alapkompétencia jelenjen meg és váljon kutatói identifikációs elemmé. Ugyanakkor a társadalmi-gazdasági valóság jelenségeinek, folyamatainak – például a turizmus által létrejött és azt alakító térstruktúrák és térfolyamatok – feltárása során a geográfusi alapállás mellé a közgazdász, néprajzos, történész stb. kollégák eredményeinek szintetizálására is biztatóan hat.

A második rész hordozza talán a legtöbb olyan témakört, amely új kutatási irányok, kevésbé feldolgozott témák megválasztására ad ötleteket. Ha az első rész egy turizmusföldrajzi diszciplína önreflexiója, a második rész a mesteri és doktori képzésben résztvevő turizmuskutatók elméleti alapozását segítheti elő a probléma felvetés, a hipotézisek megfogalmazása a saját elméleti konstrukciójuk kialakítása során. Így *A turizmusföldrajz tértudományi vonatkozásai* című fejezetben a turizmus térbeli metaforáiként olyan izgalmas kérdések kerülnek tárgyalásra, mint a híd- és a kapu-szerep. Ennek kapcsán talán a „hidakról” és a „kapukról” mint vonzerőkről kevesebbet kellett volna értekezni, és többet foglalkozni e fogalmak metaforikus jelentésével (a turizmus interkulturális közvetítő, azaz „híd” szerepéről ill. a „kapunak” a külvilággal való kapcsolatteremtő, és ugyanakkor annak határjelző, identifikációs szerepéről).

A tér szerepének tárgyalása a turizmusról való gondolkodásban a turizmus erőforrásai és a turisztikai potenciál kapcsán azért tűnik rendkívül fontosnak, mert a turisztikai praxisban, főleg a marketing-kommunikáció során számos turisztikai szolgáltató vállalkozásnak még ma sem nyilvánvaló a turisztikai termékek élményhordozó jellegének helyhez (vonzerőkhöz) kötöttsége. A térségi turizmusszervezésben, fejlesztési stratégiákban, a turisztikai infra- és szuprastruktúrák megteremtéséhez szükséges befektetésösztönzésben éppen az erőforrásokra és a potenciálra vonatkozó ismeretek találása lehet mérvadó.

A mobilitást meghatározó turizmusföldrajzi tényezőknél tárgyalt kategóriák (irány, távolság és idő) elemzése, értelmezése a turisztikai programszervezés és célpiazi pozícionálás megválasztásának nyújthat elméleti alapokat a marketingesnek is hasznára való földrajzi szemlélettel. *A jó helyek* című alfejezet már igazából a geográfia és a marketing határmezsgyéjére vezet a földrajzi nevek turizmusiparban való felhasználhatóságáról, a terméknevek földrajzi helyekhez kötöttségéről értekezve. A desztináció-marketing mint a település- és térségmarketing turizmus-specifikus részterülete nyilván nemcsak turizmusföldrajzi, hanem a történeti földrajzi és kultúrföldrajzi fogalmakkal operálhat egy kis kommunikációtudományi és szociálpszichológiai fogalomkészletet is felhasználva. Ikonográfia, imázs – mind olyan témák, amelyek megvitatásánál az említett szakterületek szakembereinek meglátásaira egyaránt szükség van.

A második rész *Tér és turizmus* c. fejezete olyan kérdéseket boncolgat, amelyek a szerző korábbi munkáiban már jelzett modern turizmusföldrajzi paradigmákat jellemzik. A területfejlesztési paradigma (amelyet akár alkalmazott turizmusföldrajzként is aposztrofálhatunk), a turizmus és a perifériák, a határmentiség összefüggéseinek tárgyalásában érhető tetten, a turizmus területi – a közigazgatási, területfejlesztési és funkcionális – szintjeinek értelmezése különösképpen a turizmus iránt érdeklődő regionalisták, valamint a köz- és magánszféra desztináció-menedzsmenttel kapcsolatos feladatmegosztásán gondolkodók számára lehet igencsak érdekes.

A kultúrspecifikus turisztikai termékek tervezői, valamint a turizmus társadalmi-kulturális hatásait és meghatározottságait kutatók minden bizonnyal hivatkozási vagy po-

lemizációs felületként fogják kezelni *A turizmus metaterei* c. alfejezetet. A metatér a konkrét tér mögötti, a kultúra különböző rétegei által hordozott tartalmak helyhez kötöttségére utal. A kulturális dimenziók a terepen látható tárgyakhoz, vagy akár azok hiányában is a kollektív emlékezetnek adott helyekhez kötődő tudástartalmát tükrözik. MICHALKÓ e fogalomkörbe a szakrális, az etnokulturális, szimbolikus tereket sorolja, de szintén metatér-kategóriaként értelmezi a gazdasági folyamatokhoz kapcsolódó informális teret, valamint a számítógépes hálózatok és a világban szétszórta egyének, közösségek kölcsönhatásából táplálkozó kiberteret vagy virtuális teret.

A klasszikus turizmusföldrajzon szocializálódott olvasók kissé megnyugodva foghatnak hozzá a könyv harmadik részének, amely Magyarország területére vonatkozóan külön fejezetekben értelmezi, ismerteti a turizmus természeti és földrajzi környezetét, a turizmus szuprastruktúrájának földrajzát, a vendégfogalom tér- és időbeli vonatkozásait és a turisztikai termékek földrajzát. Az ismereteket alapos statisztikai adatfeldolgozás és tematikus térképsorozat támasztja alá, de a sok adat nem teszi nehezkessé az elemzés olvashatóságát. Ez a rész tehát Magyarország turizmusának átfogó földrajzi helyzetértékelését teszi lehetővé, elkerülve a részletekben való elmerülés kockázatát. A szerző eddigi munkásságának ismeretében aligha meglepő, hogy új könyvében az empirikus vizsgálatok eredményeit keretes írások formájában építi be a főszövegtől formailag elváló, de tartalmilag azt kiegészítő, illusztráló szövegrészekként. Formai ajánlasként fogalmazhatjuk meg, hogy a könyv továbbfejlesztése, újradradása során – amelyre, remélhetőleg a széleskörű érdeklődés következtében kimerülő készletek miatt előbb utóbb sor kerül – a keretes írásokat célszerű lenne megszámozni, címezni és a tartalomjegyzék után az ábra-, fénykép- és táblázatjegyzékkel együtt kellene szerepeltetni.

Összegzésként megfogalmazhatjuk, hogy vannak szakemberek, akik a tudás produkciójában és vannak olyanok, akik a tudás reprodukciójában, továbbörökítésében vesznek részt. A társadalmi valóság jelenségeinek, folyamatainak feltárása nyomán születő új tudáselemek termelése a kutatók feladata. Azonban a kutatási eredmények disszeminációja nélkül az innovációk terjedése esetleges, ezért a tudástermelők mellett tudásforgalmazókra is szükség van.

MICHALKÓ Gábor a turizmustudás piacán mindkét minőségében jelen van és misziójaként a turizmustudomány akadémiai szintű elismertetését fogalmazta meg önmaga számára. Hisszük, hogy ezzel a munkájával is közelebb került céljához, de nem csupán a magyarországi turizmusföldrajz egy újabb alapművel való modernizációjához, hanem a határon túli magyar kutatói közösségek integrációjához is.

HORVÁTH ALPÁR